

ЮГОСЛАВСКАТА ПОЗИЦИЯ СПРЯМО АЛБАНО-ГРЪЦКИТЕ ОТНОШЕНИЯ (1945-1949)

Илир Келменди

Югославската политика се опитва по много настоятелен и майсторски начин да използва напрежението в албано-гръцките отношения, като един важен фактор, за да тласне албанското ръководство по трудния път на подчинение към Югославия. На 9 юли 1946 г., се подписва Договорът за приятелство и взаимно сътрудничество между Албания и Югославия, който в своя член 3 предупреждава Гърция, че в случай на агресия, Югославия ще подпомогне военно Албания. Непрекъснатите и продължителни претенции на Гърция за анексирането на Южна Албания са един от факторите, които довеждат до подписването на този договор, който причинява редица притеснения в Атина.

В периода 1948-1949 г. броят на инцидентите на албано-гръцката граница достига своя връх и положението е изключително напрегнато. Тирана се притеснява още по-силно от официалните информации, които идват от Белград. В едно съобщение на Ранкович до К. Дзодза се изпраща предупреждение, че от сигурни източници било известно, че „гръцкото правителство дискутира за нападение срещу Албания“ и се достигнало до извода „че не се изключва възможността, тази банда, подпомагана от американците, да обмисля и открити

провокации срещу вас“¹. Тези информации от югославяните са с висока доза на манипулация и целят да подтикнат албанското ръководство към бързо приемане и без условия на техните предложения за обединение на двете страни и за изпращането на югославски военни сили в Албания. Всички данни свидетелстват, че те имат голям ефект върху албанското правителство, карайки го да вярва във вероятността на едно гръцко нападение, за да падне по-дълбоко в капана на югославската политика. Югославяните стават главните съветници на правителството на Е. Ходжа и още от началото те поемат ролята на решителен защитник на независимостта и целостта на Албания, което се демонстрира видимо на Мирната конференция. Дори, преди Конференцията, са правени общи югославско-албански опити за защитата на Албания от гръцките претенции. Югославското правителство иска от албанското правителство да създаде една комисия, която да го подпомага в подготовката за Мирната конференция. Албанската страна създава 9 такива комисии по въпроса за Южна Албания, Чамърия и др.² Югославската дипломация се призовава в помощ и за посредничество към Великите западни сили, които да станат по-умерени в техните позиции спрямо Албания, във времето, когато самото албанско правителство поддържа една рязка, втвърдена, враждебна и авантюристка позиция по отношение на тях. Така, през май 1946 г., Хюсни Капо иска от МВНР на Югославия, югославският представител във Вашингтон да разговаря със сенатор Пепър, който представя прогръцката резолюция за „Северен Епир“, за да го убеди, че гръцките претенции са неоснователни, и за да защитава по-нататък албанския въпрос. Министерството на външните работи на Югославия приема с удоволствие тази роля³.

След края на войната, съветската политика по отношение на Гърция се променя периодично. Във функцията на общите нейни цели ще се третират и албано-гръцките проблеми. На първата пленарна среща на Потсдамската конференция на 17 юли 1945 г., президентът Труман иска постигането на

¹ AQSH. Fondi 14/AP. Marrëdhëniet me PK Jugosllave, viti 1948, dos. 2. Телеграмата на Ранкович, изпратена на К. Дзодза, 19 януари 1948.

² AQSH. Fondi 14/AP, viti 1946, Lidhja 1, dos. 2. Diskutim i E. Hoxhës në Plenumin e VI-të të KQ të PKSH, prill 1946.

³ AMPJ, viti 1946, dos. 45, Radiogrami i H. Kapos dërguar MPJ, Tiranë, 1 qershor 1946.

споразумение между Тримата големи, за бърза реорганизация на правителствата в България и Румъния, за да се включат в тях всички представители на демократичните елементи и след това да се договори дипломатическото признаване на тези правителства. На другия ден след тази декларация, Сталин, на една частна среща с Чърчил, му казва, че е наранен от американското предложение. Той смята за нечестно САЩ да се намесват в двете гореспоменати балкански държави, докато той не се намесва в Гърция. По този начин, той реагира веднага, обвинявайки Гърция, че извършва провокации на албанската и на българската граница⁴. На 20 юли, Молотов предоставя на Конференцията един документ, в който гръцкото правителство се обвинява, че заплашва Албания и България с военна акция. Съветското правителство предлага Трите сили да препоръчат на гръцкия регент да предприеме незабавни мерки за създаването на едно „Демократично правителство“, в духа на споразумението от Варкиза, между представителите на съществуващото в Гърция правителство и „представителите на гръцката демокрация“, подразбирайки тук ЕАМ и Гръцката комунистическа партия (ГКП).

Паралелно с тези действия и тясно свързани с тях, започва разгръщането на югославската акция срещу Гърция. На 18 юли, югославското правителство обвинява гръцкото правителство, че нарушава принципите на международното право по отношение на основните права на човека във връзка с „егейските македонци“⁵. Югославският план за анексирането на гръцките територии разчита на партизаните и на ГКП, които винаги намират голяма подкрепа в Гръцка Македония. В периода октомври-декември 1945 г., съветската политика към Гърция ескалира и това се проявява, на първо място, в откритото обявяване на целите на ЕАМ и на ГКП за създаването на една „Народна република“ и на една „политическа сила“, която да работи за създаването на тази република, както и за създаването на една „сила за народна самоотбрана“. През декември, ЕАМ декларира, че прекратява политиката на толерантност, обявена три седмици по-рано и се връща към своето старо искане за едно представително правителство с нейното решаващо участие.

⁴ Churcill. Kujtime nga Lufta e Dyte Boterore. Tirane 2001, p. 634-636.

⁵ Дирекцията за информация (Direkcija za informacije), Book of Greece, Beograd, 1948, с. 83.

Всички тези действия сигнализират, че съветската политика достига до нова необратима точка. Изглежда, че съветското правителство прави решителен опит, за да спечели база на Егея и в района на Източното Средиземноморие. На Потсдамската конференция, Сталин излага своето желание за получаване на морска база в Егея. Това има ефект и върху албано-гръцките отношения, превръщайки се в друг източник за тяхното объркване. На 26 февруари 1946 г., в една декларация на ТАСС, се атакуват гръцките териториални претенции, които се оценяват като реакционни и шовинистични. Москва решава да се противопоставя на гръцките териториални претенции спрямо Албания, но винаги разглежда този въпрос във функция на големите цели на своята политика в района. На 15 май, Молотов отхвърля едно предложение на Бевин Съветът на министрите на външните работи да разгледа въпроса за Южна Албания. Бевин иска делегатите на този Съвет да се занимават с албано-гръцкия въпрос и да изслушат представителите на двете страни. В този случай, Молотов декларира, че няма възможност да се представи един мирен договор с Албания, но може да се дискутират само отношенията между Гърция и Албания⁶. На срещата с Цалдарис на 4 юли, Молотов привлича вниманието на гръцкия министър-председател да не разчита на състоянието на война с Албания и с България, а да подобрява отношенията с тези две страни, тъй като те не са повече сътрудници на фашистите, както е било, и би било за съжаление, ако гръцките политици, не разберат това развитие⁷. Съветският блок нанася най-силния си удар срещу гръцката анексионистична политика на Мирната конференция. В тази кампания активна роля играе и Югославия. На Мирната конференция Югославия отхвърля едно предложение на Цалдарис за разделяне на Албания. Кардел декларира пред него, че Югославия смята гръцките претенции към Южна Албания за неприемливи, защото те са неоснователни и, че не иска Албания да се засяга. Гръцкият министър-председател предлага едно споразумение между балканските държави, което, ако не се постигне, отваря пътя на влиянията на политическите блокове, и балканските държави биха се оказали в противни лагери. Основата на този компромис съставлява одобрението на Югославия за анексирането на Южна

⁶ Пак там, с. 209. Авторът се основава на документите на Драгумис – б.а.

⁷ Пак там, с. 236.

Албания от Гърция, което Цалдарис смята за единствената пречка за възстановяването на нормалните отношения между Югославия и Гърция. Цалдарис обвързва този въпрос с този за Триест, давайки да се разбере, че Гърция ще подкрепи югославяните по този въпрос, ако Белград, в замяна, подкрепи нейните претенции към Албания. Това предложение на гръцкия министър-председател се изпозлва максимално от югославската страна, за да увеличи своя политически капитал в Албания и особено влиянието и натиска върху албанското ръководство. Югославяните отхвърлят гръцкото предложение и излизат като „защитници“ на Албания, защото те планират нейното обединение с Югославската федерация. И СССР следи с внимание гръцката акция на Мирната конференция. На 10 август Вишински се изказва в полза на Албания и обвинява Цалдарис, че отрича на тази страна участието в общата борба на Съюзниците. Представителят на Украйна, Манулински, обвинява Гърция, че се опитва да създаде объркване на Конференцията, както и че провокира гранични инциденти, за да оправдае своите декларации, че между Албания и Гърция съществува състояние на война. Молотов поздравява Е. Ходжа за неговата реч, но в края на разговора с него, отправя малко странен въпрос: „Решени ли сте да защитаваме Южна Албания?. След като получава отговора на Е. Ходжа, че албанците са решени да я защитават до края, той одобрява тази позиция. Съветският ръководител поръчва на Е. Ходжа да работи за това гръцкото малцинство да подкрепя правителството⁸. И югославският представител Моша Пияде използва случая, за да подчертае необходимостта двете правителства да засилват всекидневно и все повече своя съюз“⁹.

По това време, кризата относно турските протоци е доста обърквана и САЩ и Великобритания заемат една твърда позиция срещу съветските цели да разпрострат влиянието си в този район. Така, на 24 август съветската реакция срещу Гърция става още по-остра. В една нота, изпратена на Съвета за сигурност, Манулински обвинява Гърция, че заплашва мира и сигурността на Балканите с многобройните инциденти на гръцко-албанската граница, провокирани от

⁸ АМРЈ, 1946, dos. 10. Шифрована телеграма на Е. Ходжа за Кочи Дзодза, париж, 23 август 1946 г.

⁹ Пак там. Шифрована телеграма на Е. Ходжа за Кочи Дзодза, париж, 24 август 1946 г.

гръцките въоръжени сили, с одобрението и подкрепата на гръцките власти, и с преследването на малцинствата в Македония, Тракия и Кипър. След това, съветският блок усилва натиска и предприема някои други демонстративни действия. На 27 август, съветският посланик в Атина, Радионов напуска за неопределено време Гърция. По-рано от Атина, по още по-демонстративен начин, напуска югославският посланик. На 30 август, гръцката делегация иска Конференцията да включи в дневния си ред дискутирането на гръцката проектрезолуция за Южна Албания. Молотов смята, че Конференцията е некомпетентна да разреши този проблем и твърди, че той може да се дискутира само в Съвета на министрите на външните работи. Той напада гръцката делегация и използва този случай, за да критикува вътрешното положение в Гърция, както и да отрича представителния характер на гръцкото правителство. Гръцката делегация, казва Молотов, се опитва да използва Конференцията, не срещу една бивша враждебна държава, а срещу един приятел на съюзниците и повдига опасни въпроси, което ще причини сътресения на Балканите. Той споменава Договора за приятелство с Албания, според който Югославия се ангажира да защитава териториалната цялост на Албания срещу всякаква агресия. Пияде декларира, че двете териториални изменения, които Гърция представя на Конференцията, изискват и едно трето, това на гръцко-югославската граница. Тя ще се направи именно, тъй като Гърция е получила като подарък части от територията на Албания и България. По време на дискусиите в Комисията за политическите и териториалните въпроси на мирния договор с България, се засяга и въпросът за Албания. Югославският делегат декларира, че гръцките искания за поправки на границата с България са тясно свързани с тези, които са отправени срещу Албания и по тази причина, в представянето на тези империалистически претенции, е невъзможно да се разгледа въпросът за гръцко-българската граница като един изолиран проблем. Изменението на гръцко-българската граница би отворило и въпроса за Македония, което няма да послужи за мира на Балканите. След това Пияде иска от Гърция да остави населението на Егейска Македония да се самоопредели свободно и да се обедини със своята

държава – Република Македония¹⁰. От всичките тези действия се вижда как югославяните използват гръцките териториални претенции срещу Албания, като още една причина да обявят своята цел за анексиране на Гръцка Македония, което е изяснено на гърците по-рано, както от американците, така и от британците. На 26 септември, по време на дебата относно член 21 от мирния договор с Италия, в Политическата и териториалната комисия за този договор, югославският представител предлага този член, който предвижда отново признаването на Албания като независима и суверенна държава, да съдържа и една препратка за признаване на нейната териториална цялост. Това е една горчива изненада за гърците, които целят да държат отворен въпроса за анексирането на Южна Албания. Югославското предложение печели в Политическата комисия, което притеснява, както гърците, така и британските и американските представители. Като заключение, подчертаваме че от 1945 г. до края на Мирната конференция, съветският блок атакува остро претенцията на Гърция за анексиране на Южна Албания, въпреки че и Москва приема въпросът да се остави отворен за бъдещи дискусии. Тази позиция се определя от няколко фактора: целта и решимостта да се поддържа правителството на Е. Ходжа, като ключова основа на съветското и югославското влияние в Албания; решимостта да не се позволява някакво политическо предимство на гръцката десница, която е основната пречка за разпространето на съветското влияние в Гърция, както и надеждата, че с подкрепата на комунистическите балкански държави, гръцките комунисти ще спечелят. Тя цели да погълне цяла Албания, а не да я разделя с Гърция, защото в този период тя има толкова голямо влияние в страната, колкото не е имала никога по-рано. Още от това време, което съвпада с гражданския конфликт в Гърция, западните сили заемат едно ясно критично отношение към албанското правителство и към другите комунистически балкански правителства, обвинявайки ги за инцидентите по границите с Гърция. На 29 август 1946 г., Съветът за сигурност дискутира украинското обвинение срещу Гърция, че тя е виновна за напрежението на гръцко-албанската граница. Това обвинение се поддържа от Русия. Американците представят една резолюция, която изисква

¹⁰ Xydis. S, G. Greece and the Great powers, 1944-1947. Thessalini 1963, p. 331.

извършването на разследвания относно този въпрос. Съветският представител се противопоставя на американската резолюция и декларира, че не трябва да се провеждат разследвания на българо-гръцката и югославско-гръцката граница. Американската резолюция се блокира със съветското вето. Същевременно, през есента на 1946 г. ситуацията в Северна Гърция започва да се утежнява, което притеснява доста западните правителства. Ангажиментът на Съвета за сигурност с проблема за граничните инциденти и със ситуацията в Северна Гърция започва да се разглежда отново от средата на ноември. Съветските преставители, неочаквано, приемат едно предложение, което е подобно на това, което правят САЩ по време на дискусиите около украинските обвинения през септември. Въпреки че, гледищата на двата блока за нормализацията на отношенията на Гърция с комунистическите балкански съседи, са диаметрално противоположни, от дебата се постига един конкретен резултат. Съветът за сигурност, основавайки се на член 34 от Хартата на ООН, одобрява единодушно резолюция за създаването на разследваща комисия, която да разгледа фактите за насилието по границите между Гърция, от една страна, и Албания, Югославия и България, от друга страна. Комисията е съставена от представители на 11 членки на Съвета за сигурност. Има ясни показатели, че Югославия и България целят да откъснат „Егейска Македония“ и Западна Тракия от Гърция¹¹. Югославски представители декларират открито, че Гърция няма права върху „Егейска Македония“, която е анексирана след Балканските войни, и променя по драстичен начин нейното население по време на процеса на размяна на гръцко-турско-българското население след 1923 г. И българският представител повтаря претенцията за Западна Тракия, един въпрос, който е разрешен от Лозанския договор от 1923 г. Гръцкото правителство е обвинявано, че следва една експанзионистична външна политика спрямо своите съседи. Съветският представител в тази комисия не проявява готовност да дискутира тези въпроси, тъй като ГКП и ЕАМ не само, че подкрепят претенциите на гръцкото правителство спрямо Южна Албания и изменението на гръцко-

¹¹ Elizabeth Barker. *Macedoniq: It's Place in Balkan Power Politics*. London, 1950, p. 129; Harry N'Howard. *United States Policy Toward Greece...* In: *Balkan Studies*, vol. 8, nr. 2, Thesaloniki, 1967, p. 268.

българската граница в Западна Тракия, но предявяват открито своите претенции към Източна Тракия (турска).

Разследващата комисия подписва своя доклад в Женева на 23 май 1947 г. В него се заключава, че Албания, България и Югославия подпомагат реално гръцкото партизанско движение¹². Съветският съюз и неговите балкански сателити не се противопоставят на създаването на разследващата комисия, както изглежда, по тактически причини, и защото тя се създава по време, когато помощта за гръцките партизани все още е прикрита и в някаква степен по-малка. Но представителите на СССР и на Полша оспорват доклада на разследващата комисия и не подписват нито изводите, нито нейните препоръки¹³. На 29 юли и на 19 август, съветският представител слага вето върху предложенията на разследващата комисия. Заради съветското вето е трудно да се вземе някакво решение от Съвета за сигурност. По тази причина, на 15 септември 1947 г., въпросът се премахва от неговия график. По-късно САЩ и западните съюзници успяват да създадат с едно гласуване в Общото събрание един разследващ комитет за Балканите (UNSCOB). Съветската позиция към UNSCOB е изцяло отрицателна. Съветският блок има ясен интерес за представянето на вътрешните трудности на Гърция като едно народно въстание срещу монархо-фашистката диктатура. UNSCOB се характеризира от съветските делегати в ООН, като главният виновник за гражданската война в Гърция, като „незаконен механизъм“, който е одобрен от „просто механично мнозинство“, в противоречие с духа и с текста на Хартата на Обединените нации¹⁴. В съветската пропаганда, както и на тази на съветските сателити, UNSCOB се оценява като едно средство за маскиране на намесата на британския и американския империализъм, което влошава положението в Гърция, както и отношенията на Гърция с нейните северни съседи¹⁵. На наблюдателите на UNSCOB не им се позволява да влезнат на териториите на комунистическите балкански страни. По тази причина, те не могат

¹² AMPJ, viti 1947, dos. 59. Релация на МВНР за албано-гръцките отношения.

¹³ Harry N. Howard. Greece and its Balkan Neighbors (1948-1949). In: Balkan Studies, vol. 7, no. 1, Thesaloniki, 1966; виж и UND OC S/360; United Nations, Security Council, May 23, 1947, vols. I-III; The United Nations and the Problem of Greece, p. 3-26.

¹⁴ FO 371/72364/R 11356; Държавен департамент: „The Problem of Greece in the 3rd Session of GA”, октомври 1948, Truman Library, Howard Papers, Box. 2.

¹⁵ The problem of Greece in the 3rd Session of GA, януари 1949, Truman Library, Howard papers, Box. 2, p. 654.

да разследват присъствието и дейността на гръцките партизани, които са установени в тези страни. Подразбира се, че тази политика има определящо влияние върху позициите на албанското правителство, което усърдно следва директивите на Москва. По този начин, съветската политика силно повлиява албано-гръцките отношения да се обтегнат още повече.

Особено определящо и същевременно много решаващо за албанските интереси е влиянието на съветската политика в годините 1948-1949, когато между Гърция и Албания се постига компромис за подобряване на отношенията в Общото събрание на ООН. Неприемането на компромиса от 1949 г. има и друга доста болезнена последица. Погубва се последният шанс за регулиране на чамския проблем и за завръщане на чамските бежанци в техните домове. Следователно, е ясно, че най-много губят от тази позиция Албания и албанският народ. Главният фактор, който определя тази позиция, е намесата на Москва и нейните заповеди, които албанското правителство изпълнява сляпо. Съветското правителство желае продължаването на напрежението на Балканите, тъй като така причинява проблеми и притеснения на западните сили. То използва майсторски албано-гръцкия граничен проблем, за да държи процеса блокиран. Съветският съюз подтиква своите сателите да са непримирими в своите позиции към Комисията Еват, въпреки че формално те приемат нейното посредничество. По този начин, СССР и неговите сателити са сред нейните основни саботьори.

През цялото време на провеждане на гражданската война в Гърция, Съветският съюз постига своя интерес да поддържа високо напрежението в албано-гръцките отношения. На срещата на Е. Ходжа със Сталин и Молотов през 1947 г., те му предлагат спрямо гръцките провокации да се придържа към поведението, което има до този момент. Сталин уверява Е. Ходжа, че „англо-американците, при всичките трудности и пречки, които им причинявате, не могат да ви нападнат. От страна на гърците, те ще ви провокират, за да ви създават проблеми, но не се страхувайте. Гърция има вътрешни проблеми“. Той подтиква Е. Ходжа да подпомага гръцките комунисти, както го прави СССР¹⁶. Същевременно, Сталин нарежда каква позиция трябва да се поддържа спрямо

¹⁶ AQSH. Fondi 14/AP, 1947, dos. 1. Бележки на Е. Ходжа за разговорите със Сталин и другите съветски ръководители.

разследващата комисия на ООН. Сталин приема предложението на Е. Ходжа да поддържа една по-голяма армия, отколкото са възможностите на Албания, което подразбира ангажимента на СССР да покрие нуждите на албанската войска¹⁷.

Избягвайки подкрепата за една радикална промяна на статуквото в Гърция, Москва предпочита там да има един ограничен конфликт. Тя избягва активната открита намеса, за това време, когато Великобритания и САЩ действат по същия начин¹⁸. Москва одобрява въоръженото въстание в Гърция, ограничавайки го със своите интереси в тази страна. С една минимална цена за Съветите, партизаните причиняват на САЩ големи разходи и ангажиране в една зона с второстепенна стратегическа важност¹⁹. „СССР сега може да се ползва от частичното предимство на избягването на пряката отговорност...използвайки албанските, югославските и българските сателити да вършат мръсната работа“²⁰. Предишните етнически, политически и териториални конфликти между Гърция и нейните балкански съседи улесняват съветските планове. „Враждата умира трудно на Балканите“ – пише представителят на САЩ в София, който пояснява съживяването на регионалните противоречия. В последните месеци преди приключването на Втората световна война, Тито се опитва да подтикне въоръжената съпротива на комунистите в Гърция, с цел да упражнява натиск спрямо британците и да ги принуди да правят отстъпки във връзка с Триест. Разпалвайки гражданския конфликт в Гърция, той цели да ангажира изцяло британските сили на Балканите, принуждавайки Чърчил да изостави своята последна надежда за спечелването на надпреварата с Червената армия за Виена чрез десант на далматинското крейбрежие. Югославските военни и политически опити са концентрирани върху Триест и Тито не е в състояние да предостави някаква съществена подкрепа на гръцкото въстание. Но, той е решен да върви по този опасен път. Един месец след освобождаването на Атина, той обявява пред делегацията на ГКП в Белград, че

¹⁷ Пак там.

¹⁸ A.Nachmani. International Intervention in the Greek Civil War. New York, 1989, p. 14. Авторът се позовава на USNA.DS.868.00/7-847, Посолството на САЩ в Лондон за Държавния секретар, 8 януари 1948 г.

¹⁹ FRUS, 1950, vol. V, p. 339. Доклад на Държавния департамент, Вашингтон, 3 февруари 1950 г.

²⁰ NRC, RG. 84, Box. 2, no. 800. Държавният департамент за американското посолство в Атина, 25 февруари 1947 г., цитирано от A. Nachman в International Intervention.

Югославия ще подкрепи едно комунистическо въстание в Гърция²¹. Югославската намеса цели да постигне една друга голяма и пряка цел. Югославия иска да използва гражданската война в Гърция за своите анексионистични интереси. Тя се опитва да анексира Егейска Македония. Тази акция, която се осъществява посредством споразуменията с българското правителство и с ГКП, е част от един план, според който България ще се обедини с Югославската федерация. Българо-югославските преговори започват през ноември 1944 г. През декември 1945 г. двете страни обещаваат съществена помощ на гръцките комунисти, но пикът на политиката на сътрудничество е достигнат през август 1947 г. на срещата Тито – Димитров в Блед, където се поставят основите за постепенното сближаване на двете страни към една федерация. През ноември същата година Тито посещава България и, от това време, двете страни се ангажират с гражданската война в Гърция²². Югославските интереси отиват и по-далеч. Белград цели Албания да се намеси в гражданската война в Гърция, за да направи по-конфликтни албано-гръцките отношения, от което смята да изкара други придобивки.

Кампанията на Гърция за анексирането на Южна Албания в периода 1945-1946, с всички свои аспекти, създава големи предимства на Югославия за реализиране на нейните проекти за федерация с Албания. Гръцката политика и напрежението на гръцко-албанската граница упражнява голям натиск върху албанското ръководство, което не само обърква отношенията между двете страни, но, от друга страна, създава най-подходящия климат, Белград, заигравайки се с опасността от гръцка агресия, да налага на албанското ръководство политически действия и стъпки, които са от полза за неговите цели. Използвайки тази ситуация, през май 1947 г., заместник-началникът на югославския Генерален щаб иска от албанското правителство да приеме две самолетни ескадрили и две ПВО батареи да се установят в Албания²³. Още от това време, югославският натиск е непрекъснат. В тезите, представени от Саво Златич, от името на ЦК на ЮКП, по

²¹ Domenicue Eudes. The Kapetanos partisans and civil Greek war 1943-1949. Monthly Revies Press, New York, 1972, p. 186.

²² Barbara Jelavich. History of the Balkans Twentieth Century, volume 2, Cambridge University Press, Cambridge, 1983, p. 231.

²³ Marrëdhëniet shqiptare-jugosllave 1945-1948. Dokumente të Drejtorisë së Përgjithshme të Arkivave të Shqipërisë, përgatitur për botim nga N. Plasari e L. Maltezi, Tiranë, 1996, dok. 43, Mbledhje e Byrosë Politike për disa çështje të marrëdhënieve me Jugosllavinë, 29 maj 1947.

време на разговорите с Е. Ходжа на 5 декември 1947 г., се поставя акцент върху гръцката опасност. Златич декларира: „във военния сектор въпросът е доста ясен: заедно ще защитаваме южния фронт. Нашето военно сътрудничество трябва да се простира по тази линия, следователно, трите страни да вървят към едно колкото се може по-голямо сътрудничество. Така работи и врагът“²⁴. Докато на заседанието на Политбюро на Албанската комунистическа партия (АКП), той, след като предлага федеративно обединение на Албания с Югославия, твърди че „за България може да се каже, че ще оцелее и сама, докато за Албания не може. И това не е натиск, който се оказва върху Албания, тъй като е истина, такива са условията“²⁵. Югославяните се опитват да действат с бързина и по енергичен начин, за да реализират своите планове, защото вече се виждат знаците на противопоставянето с Москва. На 22 януари 1948 г., около един месец след обявяването на „Демократичното правителство на свободна Гърция“, „Правда“ публикува остра критика срещу „някои опити за създаване на Балканска конфедерация, която да включва и Полша, Чехословакия и Гърция“. Междувременно, на 10 февруари 1948 г., Сталин казва на представителите на югославската и българската партия, че трябва да забравят за Балканската конфедерация и заповядва гръцката революция да се спре незабавно²⁶. През първите месеци на 1948 г. югославският натиск се увеличава. Отново гръцката заплаха е най-силният аргумент. Югославското ръководство, което отива към развод със съветския блок, бърза да извлече печалби от гражданската война в Гърция, дали в посока на анексирането на териториите на Гърция Македония, дали по отношение на Албания. През януари 1948 г., югославското правителство обявява, че от сигурни източници е получило следната информация: „В гръцкото правителство има дискусии за нападение срещу Албания. Тъй като, в последно време, се извършва една голяма пропаганда, особено срещу вас, не се изключва, че

²⁴ AQSH. Fondi 14/AP (strukturat), 1947, dos. 40, fl. 11. Представяне на Е. Ходжа на събирането на Политбюро на 7 декември 1947 г., за проведените разговори със Саво Алатич; “Marrëdhëniet shqiptaro-jugosllave...”, dok. Nr. 54. Тези, представени от Саво Златич от името на ЯК на ЮКП за албанското ръководство в разговора с Е. Ходжа, 5 декември 1947 г.

²⁵ Пак там, dok. 55. Заседание на Политбюро на ЦК на АКП на 7 декември 1947 г., където се представят тезите на ЦК на ЮКП.

²⁶ Dominique Eudes. The Karpetanios..., p. 310.

тази банда, подпомагана от американците, да мисли и за открити провокации“²⁷. Но това не е единствената информация. През това време ръководството на АКП получава редица тайни съобщения от югославското ръководство, които целят да обосноват искането за създаването на югославска военна база в Корча и за разполагането на една югославска дивизия там. Югославяните действат старателно, за да принудят албанското ръководство да приеме тези искания. След тези „информации“ идва и официалното искане на Тито за военна база и за разполагането на югославска дивизия в Корча²⁸. По-рано той разговаря с новия шеф на Генералния щаб на албанската армия, Бечир Балуку, на когото му представя своята гледна точка за ситуацията на албано-гръцката граница и му предлага какво трябва да се прави там. Тази среща се провежда само няколко дни, след като М. Шеху е отстранен от поста началник на Генералния щаб на албанската войска и е заместен от Б. Балуку. Целта на срещата е да се дискутира за организирането на армията. Югославяните организират отстраняването на Шеху с обвинението, че командването на албанската армия не работи изобщо за подготовката срещу възможна гръцка агресия. Б. Балуку описва така атмосферата на срещата с Тито: „Маршал Тито ме повика в неговия кабинет и пред един югославски генерал ми каза, че ситуацията е много опасна. Монархо-фашистката клика, заедно с англичаните, ще ударят Албания. Той, пред мен, даде заповед на своя генерал какво трябва да се прави в Македония и т.н. След това, ми каза, че при вас трябва да изпратим една дивизия. Както я представи ситуацията Тито, помислих че няма да стигнем до Тирана, тъй като войната щеше да избухне преди да отидем ние“²⁹. В писмото, което Тито изпраща на Е. Ходжа, се казва: „Точно по причина на една такава неясна ситуация, аз ви моля да ни дадете базата в Корча за една дивизия с помощните технически поделения. По този начин, на вас ще ви се създаде възможност да се подсиgurите по-добре в сектора в посока на морето и

²⁷ Marrëdhëniet shqiptaro-jugosllave..., dok. Nr. 63. Радиограма на Ранкович, изпратена на Кочи Дзодза, 19 януари 1948 г.

²⁸ AQSH. F. 14 (AP). Отношенията с ЮКП, 1948, dos. 3, fl. 2. Писмо на Тито за Е. Ходжа, 26 януари 1948.

²⁹ AQSH. Fondi 14/AP (strukturat), 1948, dos. 14, fl. 9. Разговор на Б. Балуку.

в случай на провокации, нашите части да могат да се намесят бързо³⁰. Основното притеснение на Тито е, че всички тези приготовления да се реализират „по тих начин и без да се разбира, за да не се създадат притеснения в народа“³¹. Докато той не се притеснява, че това действие ще бъде разбрано от гърците и западните сили. Дори пише: „не съм на мнението да остане секретно, когато нашите части бъдат там, тъй като сме решително настроени да защитаваме заедно нашите граници“. Също така, той предлага на албанската страна и отговора, който трябва да се даде на печата: „Тази база е предоставена чрез споразумение за нуждите на сигурността не само на албанските граници, но и на югославските, във връзка с все по-тайните провокации на гръцките монархо-фашисти“. Югославският натиск става още по-силен и по директен от шефа на югославската военна мисия в Албания, Купрешанин. Кристо Темелко декларира на едно заседание на Политбюро, че шефът на югославската мисия повтаря непрекъснато, че ако не се дислоцира югославската дивизия и в случай, че в Корча не се създаде югославска военна база, няма да престанат гръцките провокации; че албанската армия не може да устои и, че албанското ръководство е отговорно за тази ситуация³². Най-интересните негови декларации са тези, които поставят под съмнение възможностите на Съветския съюз да подпомогне Албания в случай на гръцка агресия. Според Темелко, той настойчиво твърди: „Съветският съюз е далече. Той може да прави отстъпки като в Иран, тъй като гледа на въпросите в цялост и може да ви пожертва, защото ситуацията е такава, че ако не приеме Съветският съюз, ще му се иска на него сметка“³³. Купрешанин отправя и непреки обвинения към албанското ръководство, с цел да го подтикне да иска от Съветския съюз одобрение за дислокацията на югославските сили в Албания. Той, в няколко случая, казва че „има възможност Съветският съюз да не се съгласи, защото самите вие (албанците – б.а.) не искате такова нещо“³⁴. Албанското ръководство се предава пред този натиск, което, освен другото, свидетелства още веднъж колко притеснено е то от

³⁰ AQSH. F. 14 (AP). Отношенията с ЮКП, 1948, dos. 3, fl. 2. Писмо на Тито за Е. Ходжа, 26 януари 1948.

³¹ Пак там.

³² AQSH. Fondi 14/AP, 1948, dos. 82, fl. 39. Заседание на Политбюро на ЦК на АКП, 25 април 1948. Разговор на Кристо Темелко.

³³ Пак там.

³⁴ Пак там.

действията на гръцкото правителство. То одобрява югославското искане, дори предприема подготвителни мерки за преместване на албанските военни сили от зоната на Корча към югозапада на страната, за да освободи място за югославската дивизия. Тирана обаче, за всяко друго действие уведомява и съветското ръководство. На заседанието на Политбюро на 25 април Е. Ходжа декларира: „Ние сме изцяло съгласни с пристигането на дивизията, но известихме съветското правителство и продължаваме да вземаме всички мерки, както се договорихме. Това действие се спря от Белград. Известяването на съветското правителство е правилно. Така мисли цялото Бюро. Даже, ако попиташ, то не беше убедено за искането, което отправихме към Съветския съюз, но ние го направихме, защото така го представиха въпроса те (югославяните – б.а.). Имаше голям натиск от тяхна страна, защо поставят въпроса, че югославското правителство не може да се намеси своевременно, тъй като би било трудно. От тяхна страна се постави и въпросът за Съюза и, че Съветският съюз може да пожертва Албания“³⁵.

Конфликтът Тито – Сталин поставя гръцкото движение в много деликатна позиция. Основавайки се на Народно-освободителния фронт (НОФ), Тито все още се надява да разреши, според своите концепции, македонския проблем. Вторият конгрес на НОФ, който се провежда в Грамос на 25 март 1949 г., отправя призив към гръцките славо-македонци (българи) да подкрепят борбата на Гръцката демократическа армия³⁶. Точно по това време, събитията започват да вземат негативен обрат за югославските планове. През февруари 1949 г., Маркос се оттегля от поста командир на Гръцката комунистическа армия. Той е заместен от Захариадис, който поддържа съветската линия и стремежите на България към Гръцка Македония. Вече изглежда, че победата на ГКП ще се съпътства със загубата на част от гръцката територия, вече в полза на България. ГКП одобрява идеята за формирането на една независима македонска държава. На 1 март Радио Свободна Гърция, което е официалният говорител на ГКП, публикува плана за създаването на една независима Македония. Този план застрашава не само териториалната цялост на Гърция, но и самия Тито. Апелът за създаването на независима македонска държава цели да повлияе за разпадането на Югославската

³⁵ Пак там, с. 45.

³⁶ Doménique Eudes. *The Kapetanos...*, p. 325, 347.

федерация и за свалянето на Тито³⁷. Още от това време, той разбира, че неговите планове няма да се реализират, тъй като и гръцкото партизанско движение може да ги застраши. Докато Албания продължава подкрепата си за гръцките партизани, прилагайки съветските директиви, въпреки че се излага на нарастваща опасност, на 10 юли 1949 г., Тито обявява своята воля за постепенно затваряне на границите на Югославия за гръцките партизани.

THE YUGOSLAV STAND ON ALBANO-GREEK RELATIONS (1945-1949)

Illir Kelmendi

According to the author, Yugoslav politics tried in a very persistent and masterful way to use the tensions in Albanian-Greek relations as an important factor in pushing the Albanian leadership on the difficult path of obedience to Yugoslavia.

The author shows that the Soviet bloc was the most powerful defence against the Greek annexation policy against Albania in the Peace Conference. Yugoslavia also played an active role in this campaign against the Greek claims. At the Peace Conference, Yugoslavia rejected a proposal by Tsaldaris for dividing Albania. Edvar Cardel declared that Yugoslavia considered Greek claims to South Albania unacceptable because they were unfounded and added that Yugoslav leadership did not want Albania to be affected.

Tsaldaris binded this issue to Trieste, making it clear that Greece would support the Yugoslavs on this issue if Belgrade in return supported its claims against Albania. This proposal by the Greek Prime Minister was used as much as possible by the Yugoslav side to increase its political capital in Albania, and especially its influence and to pressure on Albanian leadership. The author states that from all these actions, one can see how the Yugoslavs used Greek territorial claims against Albania as yet another reason to declare their purpose of annexing Greek Macedonia. The Greek campaign to annex South Albania in the period 1945-1946, with all its aspects, created great advantages for Yugoslavia in implementing its federation projects with Albania.

³⁷ William H. McNeill. *The Metamorphosis of Greece since World War II*. Chicago university Press, Chicago and London, 1978, p. 349.